

BİR OSMANLI ELÇİSİNİN YOLCULUK HAZIRLIĞI: İBRAHİM PAŞA’NIN 1699 AVUSTURYA ELÇİLİĞİ

MURAT ULUSKAN
(Marmara Üniversitesi)

Devletlerarası diplomatik ilişkilerin ayrılmaz bir parçası olan elçiler, savaş ve barış zamanlarında görevlendirildikleri yerlerde ülkelerini en iyi şekilde temsil edebilmek ve kendilerine verilen görevleri başarıyla tamamlayabilmek gayesini güderlerdi. Nitekim Osmanlı Devleti de, kuruluşundan itibaren genişleyen sınırlarına paralel olarak dış dünya ile olan münasebetlerini geliştirebilmek ve diplomatik ilişkilerini sürdürebilmek için elçilik kurumunu yoğun bir şekilde kullandı. Ancak, Avrupalı devletlerin aksine Osmanlı Devleti XVIII. yüzyıl sonlarına kadar hiçbir devlete daimî elçi gönderme uygulamasına gitmedi. Yabancı ülke elçilerinin İstanbul’da devamlı elçi bulundurması, Osmanlılar tarafından devletin büyüklüğünün ve padişaha gösterilen saygının bir ifadesi olarak değerlendirilirken, yabancı ülkelere daimî elçi göndermeme uygulaması ise, geleneklerin yanı sıra hiçbir devleti kendisi ile eşit hakları hâiz muhatap kabul etmeme anlayışının diplomatik bir ilke olarak benimsenmesi suretiyle muhafaza edildi.¹

Elçiler, gönderildikleri ülkelerin sınırları içerisine girdikleri andan itibaren o ülkenin misafiri olarak görülür, kendilerinin ve maiyetlerinin iâşe, ulaşım ve barınma gibi her türlü ihtiyaçları o devletçe karşılanırdı. Osmanlı Devleti de, yabancı elçilerin karşılanmasına ve ağırlanmasına özen gösterir-

¹ Geniş bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, “Elçi”, *DİA*, XI, 8-9; Ali İbrahim Savaş, “Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, *Yeni Türkiye*, 31 (Ocak-Şubat 2000), 486-488.

di. Sınırdan İstanbul'a kadar olan güzergâhta elçinin rütbesine uygun bir mihmandar tayin edilir ve yol üzerindeki kaza sorumlularına ihtiyaçların temini hususunda gereken emirler gönderilirdi. İstanbul'a ulaştıklarında ise; karşılanmaları, konaklayacakları yere götürülmeleri, kabul merasimleri ve kaldıkları süre müddetince iaşelerinin sağlanması gibi konular en ince ayrıntısına kadar planlanırdı.²

Osmanlı Devleti'nde muhtelif memuriyetlerden alınarak elçilik vazifesiyle görevlendirilenlerin rütbeleri, gönderiliş nedenlerine ve gittikleri ülkelerin teşrifatına uygun bir şekilde tesbit edilirdi. Genellikle orta elçilere defterdarlık ve nişancılık, büyük elçilere ise Rumeli veya Anadolu beylerbeyliği payesi verilirdi.³ Cülûs tebliği ya da tebriki, barış yapmak ya da mevcut barışı yenilemek, antlaşma tasdiki ve dostluğu sağlamlaştırmak gibi nedenlerle Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelere gönderdiği fevkalâde elçilerin rütbesi, maiyetindekilerin sayısı ve götördükleri hediyeler, diplomatik ilişkilerin seyrini ve düzeyini yansıtan önemli ayrıntılardı. Böylesine önemli ve sorumluluğu yüksek bir göreve tayin edilen Osmanlı elçileri, elçilik görevlerine tayinlerinden itibaren nasıl bir hazırlık döneminden geçerlerdi ve maiyetleri içerisinde kimler yer alırdı? Devletin hangi kurumlarından ne tür katkılar sağlanırdı? Yapılan masraflar nelerdi ve yolculukları süresince ulaşım ve iaşe gibi problemleri nasıl çözüldü?

Osmanlı Devleti'ne gelen yabancı elçilerin sınırdan itibaren karşılanmaları ve ağırlandırmalarıyla ilgili olarak Osmanlı arşiv belgeleri, kronikler ve seyahatnameler oldukça kıymetli ve zengin bilgiler sunmaktadır. Aynı şekilde Osmanlı elçilerinin ve elçilik heyetinde bulunanların görevleri süresince bulundukları ülkeler hakkında edindikleri bilgilerin kaleme alındığı sefaretnameler de, diplomasi tarihi açısından son derece önemli kaynaklardır. Elçilerin göreve tayin edilişleri, gidiş ve dönüş yolculukları, sınırda nasıl mübadele olundukları, gönderildikleri ülkenin başkentine nasıl girdikleri, yaptıkları görüşmeler ve edindikleri intibalar, yabancı hükümdarlar tarafından kabul ediliş merasimleri gibi bilgiler sefaretnamelerin bu zenginliği içerisinde

² Osmanlı Devleti'ne gelen yabancı elçilerin ağırlanmasıyla ilgili olarak bk. Mübahat S. Kütükoğlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalâde Elçilerin Ağırlandırması", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXVII/1-2 (1989), 199-231.

³ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, yay. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1992³, 24.

geniş bir şekilde yer almaktadır.⁴ Ancak, yukarıda işaret ettiğimiz soruların cevapları sefaretname ve kroniklerde oldukça sınırlı olup, bu konuda sadece Osmanlı arşiv kayıtları bizlere yardımcı olabilecek kaynak durumundadır. Bu araştırmada, Osmanlı elçilerinin diplomatik faaliyetlerinden ziyade, görev tayinlerinden itibaren yapılan hazırlık ve masraflar -Avusturya örneğinde- belgeler ışığında olabildiğince açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır. Zira konumuz olan İbrahim Paşa’nın Avusturya elçiliğiyle ilgili elimize geçen bir sefaretname de henüz mevcut değildir. Araştırmanın ana kaynağını, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kâmil Kepeci tasnifinde yer alan 686 numaralı defter içerisindeki kayıtlar ve bu kayıtları destekleyen farklı tasniflerdeki defter ve vesikalar oluşturmaktadır.

Avrupalı devletlerle olan elçilik faaliyetleri içerisinde şübhesiz Osmanlı-Avusturya diplomatik ilişkilerinin payı büyüktü. İki devlet arasında XVI. yüzyıldan itibaren giderek gelişen münasebetlerde, başlangıcından 1792 yılında daimî elçilerin yabancı ülkelere gönderilmesi uygulamasına kadar Osmanlılar Avusturya’ya 42 elçilik heyeti göndermişlerdi. Buna karşılık 1500 ilâ 1700 tarihleri arasında Avusturya imparatorları tarafından İstanbul’a gönderilen elçilik heyetlerinin sayısı 120’yi bulmaktaydı.⁵ 1683 tarihi ise, söz konusu ilişkilerin seyrinde önemli bir dönüm noktasıydı. Bu tarihteki Viyana Seferi’nin başarısızlıkla sonuçlanması ve ardından 16 yıl süren uzun savaş yılları, Osmanlı Devleti’nin büyük toprak kayıplarına uğramasına se-

⁴ Sefaretnameler hakkında bilgi için bkz. Unat, *aynı eser*, 1-46; Belkıs Altunış-Gürsoy, “Sefaretnameler”, *Türkler*, XII, 582-591. Osmanlı elçilerinin yabancı hükümdarlar tarafından kabulleri sırasında uygulanan merasim için de bkz. Ali İbrahim Savaş, “Osmanlı Elçilerinin Resm-i Kabul Protokolleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 11 (İzmir 1996), 111-124.

⁵ Bu elçilerin sefaret takrirlerinden ancak yedisi bilinmekte olup, en eskisi Vasvar Barışı’ndan sonra antlaşma metnini tasdik etmek üzere 1665 yılında Viyana’ya gönderilen Kara Mehmed Paşa’ya aitti (Mustafa Hattı Efendi, *Viyana Sefaretnamesi*, yay. haz. Ali İbrahim Savaş, Ankara 1999, XVI). Kara Mehmed Paşa’nın görev dönüşü elçiliğiyle ilgili sadrazama sunmuş olduğu raporun metni için bk. *Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi’name’si*, Tahlil ve Metin Tenkidi, haz. F. Çetin Derin, İÜSBE Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1993, 197-205; Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silâhdar Tarihi*, İstanbul 1928, I, 403-409; Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid*, İstanbul 1282, I, 120-125.

⁶ Karl Teply, “Nemçe İmparatorlarının İstanbul’a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları”, çev. Bekir Sıtkı Baykal, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, VII/12-13 (Ankara 1969), 248.

bep oldu. 26 Ocak 1699 tarihli Karlofça Barış Antlaşması'yla⁷ neticelenen savaşta, taraf ülkelerden biri olan Avusturya ile eskiden olduğu üzere ve antlaşma gereği aynı yıl içerisinde karşılıklı büyük elçilerin gönderilmesine karar verildi. Osmanlı Devleti'nin bu görev için belirlediği isim, eski sadrazam Kara İbrahim Paşa'nın sadaretinde hazinedarlığı, ardından bir müddet cebeci-başılık, daha sonra da yine eski sadrazamlardan Ali Paşa'nın vezirliğinde kethüdalığı hizmetinde bulunmuş derya beylerinden İbrahim Ağa idi. Devlet ricali arasında meşhur, hizmetleriyle kendisini isbatlamış, saygın ve itimat edilir bir şahıs olarak bilinen İbrahim Ağa'yı devlet, elçilik vazifesine münasip görerek Viyana'ya göndermeye karar verdi.⁸ Avusturya tarafından gönderilen büyük elçinin adı ise Groff Oettingen idi.⁹ Osmanlı kaynakları, 8 Şubat 1700 (18 Şaban 1111) tarihinde İstanbul'a ulaşan Nemçe elçisinin yetmiş bir yaşında olduğunu kaydetmektedirler.¹⁰

Osmanlı elçilerinin, tayin oldukları ülkelere hareket etmeden önce sadrazamla birlikte padişahın huzuruna çıkmaları âdeti. Burada elçiye hil'at giydirilir ve name-i hümayun teslim edilerek gerekli emir ve tavsiyeler bizzat padişah tarafından yapılırdı.¹¹ 27 Ağustos 1699 (2 Rebiyülevvel 1111) Perşembe günü ikindi vakti Solak-çeşmesi yakınında kurulmuş olan otağ-ı hümayunda, İbrahim Paşa da adamları, altı şatır, onbeş çukadar ve bu göreve tayin olunan yeniçeriler ile birlikte Veziriazam Hüseyin Paşa'nın huzuruna çıkarak imparatora yazılmış olan mektubu aldı. Ardından Sultan II. Mustafa'nın huzuruna çıkartılan İbrahim Paşa'ya Rumeli Beylerbeyliği payesi verilerek kaftan giydirildi. Nemçe Çasarı'na gönderilecek hediyeler önceden teslim edildiğinden, burada kendisine name-i hümayun verilerek padişah tarafından '*bi'z-zât gideceğin hidmet büyük hidmettir, Devlet-i aliyyeme şeyn gelecek işden pek hazer eyle gereği gibi hidmet-i ibâdullâh edâsında sa'y-ı*

⁷ Abdülkadir Özcan, "Karlofça Antlaşması", *DİA*, XXIV, 504-507.

⁸ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704), haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995, 681; *Anonim Osmanlı Tarihi* (1099-1116/1688-1704), haz. A. Özcan, Ankara 2000, 138; *Târih-i Râşid*, II, 484.

⁹ Semavi Eyice, "Amcazâde Hüseyin Paşa Yalısı", *DİA*, III, 11. Avusturya elçisi Osmanlı kaynaklarında "Gurol Etutenker" adıyla geçmektedir (*Zübde-i Vekayiât*, 686; *Târih-i Râşid*, II, 490).

¹⁰ *Anonim Osmanlı Tarihi*, 141.

¹¹ Unat, *aynı eser*, 31-32.

beliğ idüp geldikde çok lütfuma mazhar olursun' sözleriyle tenbihte bulunuldu.¹²

Sultan II. Mustafa'nın Edirne'den İstanbul'a dönüşü sırasında huzura kabul edilen Elçi İbrahim Paşa, bu tarihten yaklaşık üç buçuk ay önce, 16 Mayıs 1699 (16 Zilkade 1110)'da bu göreve tayin edildi.¹³ Karlofça Antlaşması'nın yapıldığı 26 Ocak tarihinden yaklaşık dört ay sonra bu göreve getirilen İbrahim Paşa, uzun bir hazırlık döneminin ardından Edirne'den ayrıldığı¹⁴nda ise tarih 16 Ekim 1699 (2 Cemaziyülevvel 1111)'u gösteriyordu. Aradan geçen bu beş aylık süre, yolculuk öncesi hazırlıkların en ince detayına kadar düşünülmekle tamamlandığı bir zaman dilimiydi.

1. Elçilik Heyeti

İbrahim Paşa'nın başında bulunduğu elçilik heyetinin sayısı ve kimlerin gönderileceği, göreve tayininin ardından netleşti. 571 kişiden oluşan heyetin 402'si elçinin kendi hizmetindekilerden, 169'u da devlet tarafından görevlendirilenlerden oluşmaktaydı. Elçilik heyeti Edirne'den hareket ettiğinde, Avusturyalılar, heyetin sayısı hakkında bir fikir sahibi olmamakla birlikte 300 kişiden oluştuğunu tahmin etmekteydiler. Bu sayıya göre hazırlandıkları heyetin, aslında 571 kişi olduğunu gördüklerinde iase problemleriyle karşılaşmışlar ve yeniden tahsisat istemek zorunda kalmışlardı.¹⁵ Elçilik heyetinin sayılarıyla birlikte verildiği aşağıdaki liste incelendiğinde, Osmanlı Devleti'nin elçilik heyetlerinin ihtişamına verdiği önem ve heyet içerisinde yer alacak görevlilerin seçiminde dikkat edilen unsurlar daha iyi anlaşılmaktadır.

¹² Anonim Osmanlı Tarihi, 138–139; Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, Tahlil ve Metin (1106–1133/1695–1721), haz. Mehmet Topal, Yayımlanmamış Doktora Tezi, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2001, 436–437.

¹³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Kâmil Kepeci Tasnifi* (=KK), nr. 686, s. 134.

¹⁴ KK 686, s. 141.

¹⁵ Avusturya maliye kayıtlarına istinaden Macar kaynaklarının verdiği bilgiye dair bkz. Unat, *aynı eser*, 37.

Tablo 1
Elçi İbrahim Paşa'nın Sefaret Heyeti¹⁶

Tevâbi'ât-ı Elçi İbrahim Paşa	Nefer		Nefer
Enderun Ağaları	40	Ağa-i Yemeklik	4
Mehter-i Enderun	12	Emîn-i Cevv	3
Çukadarân	12	Çavuşân-ı Alay	5
Şatırân ve Matracıyân	12	Doğancı	5
Sarrâcbaş ma'a neferât	22	Divânegân	30
Yedekçibaş ma'a neferât	12	Sâzendegân	10
Sancakdar ve Bayrakdar ve Kapucı	10	Zahîreci	5
Nalbandân	5	Hasan Ağa	4
Çaşıgırân	15	İmam Efendi	2
Kilârcıyân	11	Derzi ma'a neferât	5
Pazaragiden	2	Kürkciyân	5
Tabbâhîn	12	Etmekçi	3
Kethüdâ-i ahur ve Ser-bölük	5	Kassâb	2
Sakayân	6	Yekûn	402
Sayisân	10		
Akkâmân	40	Taraf-ı Devlet'den Ta'yîn Olunan	Nefer
Arabacıyân	5	Çavuşân ma'a hüddâm	30
Mehterân-ı tabl-ı alem	30	Tüfenkciyân-ı Yeniçeri	55
Râgıb Efendi	3	Parsciyân	6
Kethüdâ ma'a tevâbi'ât	15	Has Ahurlı	6
Kâtib Efendi	10	Mehterân-ı hayme	10
Kethüdâ-i bevvâbîn	10	Arabacıyân-ı Otağ	12
Mirâhur	7	Sarbânân	30
Vekilharc	7	Harbendegân	20
Konakçı	6	Yekûn	169
Yekûn			571

“Tevâbi'ât-ı Elçi İbrahim Paşa” başlığı altında yer alan 402 kişi, Osmanlı devlet teşkilâtı içerisinde yüksek rütbeli devlet adamlarının özellikle

¹⁶ KK 686, s. 135.

de veziriazam ve vezirlerin hizmetinde kendilerine *kapı halkı*¹⁷ da denilen görevlilerdi. Bunların başında, *iç ağaları* ya da *sakallı ağalar* denilen ve 40 kişiden oluşan enderun ağalarıyla 12 enderun mehteri gelmekteydi. Diğerleri ise, kapı halkı içerisinde çok farklı vazifeler ifa ediyorlardı. Elçinin dış hizmetlerini görmek üzere çuhadarlar, iâşeyle ilgili olarak da kilerciler, pazarcılar, aşçılar ve çâşnigirler görevliydi. Yolculuk süresince at, deve ve katır gibi ulaşım araçlarından sorumlu mirahur, eyer ve koşum takımlarını muhafaza eden saraçbaşı ve saraçlar, hayvanların ot ve arpa levazımını sağlayan arpa emini, kapıcıların âmiri konumundaki kapıcılar kethüdası, terzi ve kürkçüler de elçinin dış hizmetkârları içerisindeydi. Ayrıca elçilik heyetinin ihtiyacı olan zahirenin temin ve tevziinden sorumlu zahireci, alışveriş işlerine memur vekilharç, bir rütbe ve memuriyet alâmeti olan tuğu elçiden bir menzil ileride bulunarak konak mahalline diken konakçı, konaklanan mahallerde yemeklerin önceden hazırlanmasından sorumlu yemeklik ağası, ekmekçi ve kasab da heyetin önemli birer üyeleriydiler.

Elçilik görevine tayin edilen İbrahim Paşa'ya, mükemmel mehterhane ve altı şatır yürütmek üzere ruhsat verilmişti.¹⁸ Bu doğrultuda *mehterân-ı tabl-u alem* denilen ve 30 kişiden oluşan askerî mızıka takımı ve *sâzendegân* denilen çalgıcılar da heyette yerlerini aldılar. Merasimlerde başlarında altın taslar ve ellerinde balta taşıyan şatırlar ile matara taşıyan mataracılar, alay çavuşları, *divânegân* denilen elçinin muhafız askerlerinden olan deliler, avcı kuşlarla ilgilenen doğancılar, sancaktar, bayraktar ve kapucu, Paşa'nın ahır kethüdası ve bölükbaşı ile yedek atlarını götüren yedekçi başı ve hizmetindekiler, nalbantlar, seyisler, *akkâmân* denilen deveci ve katırcılar, arabacılar ve su taşıyan sakalar da heyetin birer parçasıydılar. Aynı şekilde, 15 kişiden oluşan maiyetiyle İbrahim Paşa'nın kethüdası, 10 kişiyle Kâtib Efendi ve İmam Efendi'nin yanı sıra Ragıb Efendi ve Hasan Ağa adlı şahıslar da heyette bulunuyorlardı.

Elçilik heyeti içerisinde, devlet tarafından tayin edilenler arasında en önemli grubu dergâh-ı âli çavuşları ile yeniçeri tüfekçileri oluşturmaktaydı.

¹⁷ Geniş bilgi için bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara 1998³, 168–173; Mehmet İpşirli, "Kapı Halkı", *DİA*, XXIV, 343–344.

¹⁸ *Anonim Osmanlı Tarihi*, 138.

Osmanlı Devleti'nde muhtelif hizmetlerde kullanılan çavuşlar, özellikle elçi alaylarında önemli teşrifatî vazifeler icra ederlerdi.¹⁹ Hizmetkârlarıyla birlikte 30 kişiden oluşan çavuşların ardından gelen en kalabalık grup ise 50 kişiyle yeniçeri tüfekçileriydi. Ardından, saray hayvanlarına ve bunların takımlarına bakan 6 has ahırlı, *sarbânân* adıyla develere bakan 30 deveci ve *harbendegân* adıyla katırlara bakan 20 katırcı da hayvanlardan sorumlu görevlilerdi. Çadırları muhafaza ve kurmakla görevli *mehterân-ı hayme* denilen çadır mehterleri, hediye olarak gönderilen otağın taşınmasında görevli otağ arabacıları ve yine hediye olarak gönderilen parsların bakımından sorumlu parsçılar da devlet tarafından görevlendirilenler arasındaydı.

Elçi İbrahim Paşa'ya ait bir sefaretnamenin varlığına henüz rastlanmamış olmasına rağmen, 1718 Pasarofça Barış Anlaşması'nın ardından Avusturya'ya gönderilen bir başka Osmanlı elçisi İbrahim Paşa'nın elçilik yolculuğunu anlatan sefaretname, Viyana'ya girişte ve sonrasında tertip edilen sefaret alayı hakkında bilgiler vermektedir. Buna göre, elçi Viyana'ya ulaştığında şehre alayla yani bir geçit resmiyle girilmiş, elçinin arkasında yeniçeri tüfekçileri tüfeklerini yukarı tutarak yürümüş, onların ardında da enderun ağaları yer almıştır. Elçinin, padişahın name-i hümayununu Avusturya imparatoruna teslimiyle ilgili kabul merasimi ise, heyet mensuplarının teşrifattaki yerlerini daha anlaşılır kılmaktadır. Kurulan alayın en başında Avusturya'nın tüfekli askerleri olmak üzere sırasıyla divânegân ve gönüllüyân, kethüda bey, imparatora gönderilen hediyeler, hazinedar ağası ile miftah ağası, neferleriyle birlikte akkâmbaşı, divân çavuşları, sakallı ağalar, paşa yedekleri, tercüman ile kapıcılar kethüdası ve elçi paşa hazretleri, elçinin ardında ise yeniçeri tüfekçileri ile enderun ağaları yer almıştı. Alaydaki divân çavuşlarına, elçi imparatorun sarayına varıp arabadan indiğinde dua, övgü ve şükür sözlerini hep bir ağızdan söyledikleri *alkış* yapmamaları hususunda tenbihte bulunulmuştu. Teşrifatın ayrılmaz parçası olan çavuşlar, alkış vazifelerini ancak başvekile mektup teslimi için yapılan ziyarette gerçekleştirmişlerdi.²⁰

¹⁹ Geniş bilgi için bkz. Murat Uluskan, *Divân-ı Hümayun Çavuşları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004, 184–194.

²⁰ Ahmed Refik, "Pasarofça Muâhededesinden Sonra Viyana'ya Sefir İ'zâmı", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, VII/40 (1 Teşrinievvel 1332), 219–220. Ayrıca, Vasvar Antlaşması'nın ardından 1665 yılında Avusturya'ya gönderilen elçi Kara

2. Hazırlıklar

a. Hediyelerin Temini

Osmanlı Devleti tarafından yabancı ülkelere gönderilen hediyelerin seçiminde o ülke ile olan diplomatik ilişkilerin düzeyi ve elçilerin rütbesi önemli rol oynamakta, devletin güç ve itibarını yansıtan hediyelerin seçimine özen gösterilmekteydi. Hediyelerin nasıl ve nereden temin edildikleri ve yapılan masraflar ayrıntılı bir şekilde kaydedilmekte olup, bu konuda son karar mercii padişah'tı. Nitekim Avusturya imparatoruna gönderilecek hediyelerle ilgili defter de Temmuz 1699'da padişaha bir arzla birlikte sunulmuştur. Bu defterde, hediyelerin tesbitinde eski kayıtlardan yararlanıldığı, daha önceki tarihlerde *Nemçe Çasarı*'na ne çeşit hediyelerin gönderildiği, bunlar içerisinde hangilerinin Enderun-ı Hümâyün Hazinesi'nden ve dışarıdan satın alma yoluyla tedarik edildiğinin bilgileri verilerek bir hediye listesi düzenlenmiştir.²¹

Tablo 2

Elçi İbrahim Paşa ile Avusturya İmparatoru'na Gönderilen Hediyeler²²

Hediyenin Cinsi	Miktarı	Hediyenin Cinsi	Miktarı
<i>Enderun-ı Hümâyün Hazinesi'nden Verilenler</i>		<i>Taşradan Tedarik Olunanlar (Satın Alınanlar)</i>	
Murassa' Sorguç	1 kıt'a	Elmas ve Yakut ile murassa' Raht ma'a Peçe ve Enselik	1 kıt'a
Kalıçe-i Acem	2 kıt'a	Katife Teğelti	2 kıt'a
Kalıçe-i İbrişim	1 kıt'a	Çuka işleme Yapuk	2 aded
Ağır Abâyî	1 kıt'a	Serâser Kuşaklık Hil'at	30 sevb

Mehmed Paşa ve sefaret heyetinin Viyana'ya alayla girişini, aynı heyet içerisinde bulunan Evliya Çelebi oldukça detaylı bir şekilde tasvir etmektedir (*Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 7. Kitap, haz. Y. Dağlı, S. A. Kahraman, R. Dankoff, İstanbul 2003, 94–95).

²¹ KK 686, s. 145–146. Söz konusu hediyeler, Elçi İbrahim Paşa'ya, Edirne'de huzura kabulünden bir gün önce yani 26 Ağustos 1699 (1 Rebiyülevvel 1111) tarihinde teslim edilmişti (*Anonim Osmanlı Tarihi*, 139). Osmanlı Devleti'nde diplomatik hediye değişimi ve Avusturya İmparatoru'na gönderilen hediyelerle ilgili bkz. Hedda Reindl-Kiel, "East is East and West is West, and Sometimes the Twain Did Meet Diplomatic Gift Exchange in the Ottoman Empire", *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province, and the West*, London-New York 2005, II, 113–123.

²² KK 686, s. 145–146; BOA, Maliyeden Müdevver Defterler (=MAD), nr. 18493, s. 1. Hediyelerle ilgili ayrıntılar için bk. *Anonim Osmanlı Tarihi*, 139.

<i>Has Ahur Hazinesi'nden Verilenler</i>		Destâr-ı dühezârî	100 kıta'ât
Murassa' Raht	1 kıt'a	Destâr-ı sehezârî	50 kıta'ât
Murassa' Bilân	2 kıt'a	Seccâde-i Uşşak	15 kıta'ât
Murassa' Topuz ma'a Topuzluk	1 kıt'a	Nâfe-i Misk	20 aded
Murassa' Rikâb	1 çift	Bâd-zehr	10 aded
Murassa' Eğer	1 kıt'a	Topları ve sâye-bânı ile Otak	1 kıt'a
At	17 ru's	Sîm Rikâb	1 çift
Ağır Zîn-püş	1 kıt'a	Mükemmel Sîm Eğer	1 kıt'a
		Sîm Zencîr	2 kıt'a
		Sagîr Kalîçe-i Acem	4 kıt'a
		Anber	1 top 350 miskal

Hediyelerin temininde yararlanılan kaynakların başında, İç Hazine de denilen Enderun-ı Hümâyün Hazinesi yer almaktaydı. Bu hazinede altın ve gümüş nakdinden başka kıymetli mücevherat, çok değerli kumaşlar ve halı gibi eşyalar muhafaza edilirdi.²³ Avusturya imparatoruna gönderilen hediyelerin önemli bir kısmı da söz konusu hazineden temin edildi. Bunlar arasında *murassa' sorguç, kalîçe-i acem, kalîçe-i ibrişim, ağır abâyî* gibi hediyeler bulunmaktaydı.²⁴ Raht Hazinesi veya diğer adıyla Has Ahur Hazinesi ise, hediyelerin temininde mühim bir kaynak işlevi görmekteydi. Osmanlı Devleti'nde padişaha ve saray mensuplarına ait atların barındığı Has Ahur'un resmî adı Istabl-ı Âmire'ydi. Değerli taşlarla süslenmiş eyer ve at takımlarının muhafaza edildiği Raht Hazinesi, Istabl-ı Âmire'nin üst odalarında yer alır ve Raht-ı Hümâyün hazinedarı da buradaki değerli eşyaların listesini tutardı.²⁵ İç Hazine'nin önemli bir birimi olduğu anlaşılan bu hazine hakkında yeterli bilgi bulunmamakla birlikte, kıymetli koşum takımlarının saklandığı bu hazineye Raht-ı Murassa'at Hazinesi de denildiği, Has Ahur'a tâbi olduğu ve bu hazineye ait defterlerin mevcut bulunduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır.²⁶

23 İ. H. Uzunçarşılı, "Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi", *Belleten*, XLII/165 (1978), 75; Arzu T. Terzi, "Osmanlı Hazinelei", *Türkler*, X, 893-894.

24 Hediye listesi için Tablo 2'ye bakınız.

25 İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1988³, 508-509; Abdülkadir Özcan, "İstabl", *DİA*, XIX, 204.

26 KK 686, s. 111, 143, 146.

Tablo 2'de görüleceği üzere, *murassa' raht*, *murassa' bilân*, *murassa' topuz*, *murassa' rikâb*, *murassa' eğer*, *at* gibi hediyelerin bu hazineden temin edildikleri görülmektedir.

Enderun Hazinesi'nden temin edilen hediyelerin yanı sıra taşradan yani Enderun dışından satın alma yoluyla tedarik edilen hediyeler de mevcuttu. Yine Tablo 2'de görüleceği üzere, *murassa' raht*, *katîfe teğelti*, *çuka işleme yapuk*, *hil'at*, *destâr*, *seccâde-i Uşşak*, *nâfe-i misk*, *bâd-zehr*, *otak*, *sagîr kalîçe-i Acem*, *sîm bilân*, *sîm zencîr*, *sîm rikâb*, *sîm eğer* ve *anber* gibi hediyeler satın alma yoluyla dışarıdan temin edildi ve bunlar için toplam 34,609 esedî kuruş harlandı.²⁷ Ödemelerle ilgili kayıtlarda 1 kuruşun 160 akçe üzerinden hesaplandığı görüldüğünden,²⁸ söz konusu 34,609 kuruşun karşılığı 5,537,440 akçe gibi yüksek bir rakama ulaşmakta ve bu rakam içerisinde en yüksek payı ise 12,500 kuruşla *murassa' raht* almaktaydı. Ayrıca satın alınan hediyelerin dışında Raht-ı Murassa'at Hazinesi'nden verilen *murassa' raht*, *rikâb* ve *eğer* gibi hediyelerin eksik bulunan bazı yerlerinin ve parçalarının tamamlanması için de 1566 kuruş harlandı.²⁹ *Murassa' raht* yani değerli taşlarla süslü at takımı için 531 parça elmas ve 338 parça yakut kullanıldı ve bu takımının her bir parçası için harcanan elmas ve yakutun kuruş cinsinden değerleri de ayrıca hesaplandı. Saray için alınan ve yabancı hükümdarlara hediye olarak yaptırılan mücevherlerin tesbiti ve kıymeti kuyumcubaşı tarafından belirlendiğinden, aynı şekilde bu hediye için lâzım gelenler ve yapılacak masraf da kuyumcubaşı ve mücevher ustaları tarafından önceden tespit edilerek arz edildi ve gerekli onayın ardında da istenen meblağ hazineden sağlandı.³⁰

²⁷ MAD, nr. 18493, s. 1.

²⁸ 7 Nisan 1701 (28 Şevval 1112) tarihli hazine tezkiresine göre, hediyelerden *misk* ve *pan-zehr* için 150 kuruş karşılığı 24,000 akçelik bir ödeme yapılmış ve 1 kuruş 160 akçe üzerinden hesaplanmıştı (BOA, *İbnülemin-Hariciye*, nr. 629; KK 686, s. 144).

²⁹ KK 686, s. 143.

³⁰ KK 686, s. 142-143. Elçi İbrahim Paşa ile gönderilen bu hediyelere karşılık, Avusturya elçisinin getirdiği hediyeler hakkında ise *Anonim Osmanlı Tarihi* müellifi şu bilgileri vermektedir: İlk olarak, gönderilen hediyeleri müfredatıyla yazmanın zor olduğundan bahsederek, gördüklerini '*lâkin görülen nâdide sagîr ü kebîr sâ'atler, bezme müte'allık sîm-i hâmdan sürâhi ve âlâtlar, sîm kahve ibrikleri, kebîr ü sagîr leğen ve sâir sanâyi'-i garîbe, katîfe ve telli ve sâde çiçekli emti'adan mâ'âdâ zikr olunan evânî gûyâ şitâ ve fasl-ı rebî'e münâsib hediye-i mülûkâne, ki*

Osmanlı Devleti, yabancı ülkelere gönderdiği hediyelerin büyüklüğü ve kıymeti ölçüsünde elçilerinin ihtişamına da büyük önem verirdi. Bu amaçla kendilerine, hazineden emaneten temin edilen ve döndüklerinde de geri alınan bazı kıymetli eşyalar teslim edilirdi. Elçi İbrahim Paşa'ya görevini tamamladığında teslim etmesi şartıyla verilen eşyalar ise *murassa' kılıç, tırkeş ve hançer*'den ibaretti.³¹ Kılıcı, İbrahim Paşa kendisi tedarik etmiş, hazineden sadece hançer verilebilmişti. Mücevherlerle süslü bir okluk olan tırkeşin ise, Enderun Hazinesi'nden alınamadığı gibi dış hazinede dahi mevcut olmadığı görüldü. Onun da parayla yaptırılarak temin edilmesi yoluna gidildi ve 646 esedî kuruş karşılığı 103,360 akçe harcandı.³²

b. Harcırâh Ödemeleri

Devlet tarafından tayin olunan Osmanlı elçilik heyeti mensuplarına, uzun süren yolculukları sırasında yol masraflarını karşılamak ve gönderildikleri ülkelerde geçimlerini sağlamak maksadıyla, memuriyet derecelerine göre harcırâh verilirdi. Elçilik vazifesiyle görevlendirilen İbrahim Paşa'ya görevi süresince ödenen harcırâh toplamda 35,000 kuruşu bulmaktaydı.³³ Bunun dışında kendisine 15,000 kuruş bahşiş³⁴ ve elçilik görevinden dönerken Belgrad yakınlarında 5000 kuruş da harçlık verildi.³⁵ Yolculuğu sırasında Filibe ve Sofya'daki bir takım masraflarından dolayı kendisine hazineden 5000 kuruş borç verilen İbrahim Paşa, bu borcunu 1705–1706 yılları arasında beş taksitte ödedi.³⁶

ikibin vakıyye hâm sîmden sâhte ve perdâhte olunduğu tahmîn olundu.' ifadeleriyle kaydetmektedir (Anonim Osmanlı Tarihi, 142).

³¹ Anonim Osmanlı Tarihi, 138.

³² KK 686, s. 137, 139 (16 Eylül 1699/21 Rebiyülevvel 1111); MAD 18493, s. 3.

³³ Elçi İbrahim Paşa'ya 17 Mayıs 1699 (17 Zilkade 1110)'da 15,000, 28 Nisan 1700 (9 Zilkade 1111)'de 15,000 ve son olarak 23 Mayıs 1700 (4 Zilhicce 1111)'de 5000 kuruş olmak üzere toplamda 35,000 kuruş yani 5,600,000 akçe verildi. Ödemeler *kîse* üzerinden yapılarak bir *kîse* 500 kuruştan, bir kuruş da 160 akçeden hesaplanarak 30+30+10=70 *kîse* ödemede bulunuldu (KK 686, s. 134; MAD 18493, s. 1).

³⁴ KK 686, s. 139 (2 Eylül 1699/7 Rebiyülevvel 1111).

³⁵ KK 686, s. 134 (13 Haziran 1700/25 Zilhicce 1111).

³⁶ Ödeme takvimi için bkz. KK, nr. 686, s. 134.

İbrahim Paşa'ya verilen harcırah, yolculuk süresince elçilik heyetinde istihdam edilmek üzere devlet tarafından tayin olunan vazife sahiplerine de ödendi. Bunların başında, yirmi iki neferden oluşan dergâh-ı âli çavuşları gelmekteydi ve onlara ödenen harcırah toplamı 1150 kuruştı. Yirmi bir çavuşun her birine 50, başlarındaki çavuşbaşıya ise 100 kuruş harcırah verildi. Aynı şekilde parsciyan-ı hassadan dört neferin her birine de 50 kuruş verildi. Mehterhane-i hayme-i hassadan odabaşına 80 ve ser-haymeye 60 kuruş hizmetçileriyle birlikte verilirken, dört kişiden oluşan mehterhane-i hayme neferlerinin her birine de 40 kuruş harcırah ödemesi yapıldı. Istabl-ı âmirenin bir nefer eskisine 150, iki nefer hizmetçilerinin her birine 75 kuruş verilirken; Otağ arabalarına tayin olunan on nefer top arabacılarına da 40'ar kuruşluk ödeme yapıldı.³⁷

Tablo 3
Harcırah Ödemeleri

Harcırah Sahipleri	Toplam Harcırah Miktarı (Kuruş)
Çavuşân-ı Dergâh-ı âli (22 nefer)	1150
Parsciyan-ı hassa (4 nefer)	200
Mehterân-ı hayme-i hassa (6 nefer)	300
Hüddâmân-ı Istabl-ı âmire (3 nefer)	300
Arabacıyan-ı Top (10 nefer)	400

c. Ulaşım ve Nakliye Vasıtalarının Temini

Elçilik heyetinin yolculukları süresince ağırlıklarının taşınabilmesi için gereken katır ve develer, dönüşte teslim edilmek üzere Istabl-ı Âmireden temin edildi. Bu kurumdan 30 katar deve (180 adet) ve 20 katar katır (100 adet) sağlandı.³⁸ Devlete ait bu katırlar için on biri yeni ve dokuzu eski ol-

³⁷ 8-21 Ağustos 1699 (11-24 Safer 1111) tarihleri arasında yapılan harcırah ödemeleri için bkz. KK 686, s. 137-138; MAD 18493, s. 2.

³⁸ KK 686, s. 136 (7 Ağustos 1699/10 Safer 1111); MAD 18493, s. 2. Deve katarı altı deveden oluşurken beş katırdan bir katar teşkil edilmekteydi (M. Yaşar Ertaş, *Mora'nın Fethinde Osmanlı Sefer Organizasyonu*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, MÜSBE Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2000, 69). Elçilik hizmeti sonrası Temeşvar Valisi olan İbrahim Paşa'dan, yanında kalan on katar ve beş mehar deveyi ve beş katar katırı mübaşirle gönderip Istabl-ı Âmireye teslim etmesi 26 Mayıs 1702 (28 Zilhicce 1113) tarihli emirle istendi. Bunun üzerine, Paşa'nın o

mak üzere 20 katar raht satın alınarak adedi 15 kuruştan 300 kuruş harcan-
dı.³⁹ Atlar ise çoğunlukla satın alma yoluyla temin edildi. 183 baş at satın
alınarak her biri için 26 kuruştan 4758 kuruşluk harcama yapıldı⁴⁰ ve bir süre
sonra bu sayıya 16 at daha eklendi.⁴¹ Dört nefer parscıyân-ı hassa için de 26
kuruştan altı at satın alınarak karşılığında 156 kuruş ödendi.⁴² Altı nefer ça-
dır mehterleri için satın alınan altı ata da aynı miktarda ödeme yapıldı.⁴³ Elçi
İbrahim Paşa'nın kendisi için her biri 74 kuruştan beş parça araba satın alına-
rak 370 kuruş ve koşum için de 46 kuruş harcanarak toplamda 416 kuruşluk
bir masraf yapıldı.⁴⁴

Ayrıca, Nemçe çasarına hediye olarak gönderilen otağın taşınması için
yirmi baş at satın alınarak her birine 35'erden toplam 700 kuruş⁴⁵ ve dört
adet de kapaklı araba satın alınarak tanesi 65 kuruştan 260 kuruşluk harcama
yapıldı.⁴⁶ Yine hediye olarak Istabl-ı Âmire'den gönderilen 17 at için her
menzilde tayin edilen 17 nefere ödenecek ücretler de elçiye verildi. Hesapla-
ra göre, Edirne ile Belgrad arasındaki 30 menzilin her birinde değişen 17 ne-
fer toplamda 510 nefere ulaşmakta ve bu güzergâhtaki her bir nefere ödene-
cek ücret 30 sağ akçe olmaktaydı. Belgrad ile Viyana arasındaki menzil sayı-
sı da 30'du. Ancak bu güzergâhta görev alan 510 neferin her birine ödenecek
ücret 50 sağ akçe olarak hesaplanmıştı. Bu harcama için hazineden ödenen
toplam ücret ise 340 kuruşa ulaşıyordu.⁴⁷ Menzillerde görev alacak neferlerin
gönderilmesi için yol üzerindeki kadı ve ayan gibi devlet yetkililerine de ge-
rekli emirler yazıldı.⁴⁸

dönemdeki kethüdası İbrahim Ağa tarafından deve ve katırların bir kısmı 12 Tem-
muz 1702 (16 Safer 1114) tarihinde Istabl-ı Âmire'ye teslim edildi (KK 686, s.
136).

39 KK 686, s. 138 (26 Ağustos 1699/29 Safer 1111); MAD 18493, s. 2.

40 KK 686, s. 136 (6 Ağustos 1699/9 Safer 1111); MAD 18493, s. 2.

41 KK 686, s. 136 (27 Eylül 1699/2 Rebiyülâhır 1111); MAD 18493, s. 2.

42 KK 686, s. 137 (4 Ağustos 1699/7 Safer 1111).

43 KK 686, s. 138 (3 Eylül 1699/8 Rebiyülevvel 1111).

44 KK 686, s. 137 (25 Eylül 1699/Selh-i Rebiyülevvel 1111); MAD 18493, s. 2.

45 KK 686, s. 138 (01 Eylül 1699/6 Rebiyülevvel 1111); MAD 18493, s. 2; BOA, *Bâb-
ı Defterî Mevkufat Kalemi* (=D.MKF), dos. 605/63.

46 KK 686, s. 138 (24 Ağustos 1699/27 Safer 1111); MAD 18493, s. 2.

47 KK 686, s. 138 (29 Ağustos 1699/3 Rebiyülevvel 1111); MAD 18493, s. 2.

48 26 Ağustos 1699 (29 Safer 1111) tarihli emir için bkz. KK 686, s. 139.

Elçi İbrahim Paşa'nın maiyetinde yer alan Enderun ağalarının bineceği atlar, çeşitli devlet adamlarından dönüşte teslim edilmek üzere emaneten temin edildi. Bu devlet adamlarının başında üç atla sadrazam gelmekte olup, kendisini ikişer atla sadaret kethüdası, defterdar efendi, valide sultan kethüdası ve yeniçeri ağası takip ediyordu. Geridekiler, aşağıdaki tabloda görüleceği üzere birer atla katkıda bulunarak toplam 36 at Enderun ağalarının kullanımına tahsis edildi.

Tablo 4
Elçi İbrahim Paşa'nın Enderun Ağaları için
Çeşitli Makamlardan Temin Edilen Atlar⁴⁹

Gönderenler	At Sayısı	Gönderenler	At Sayısı
Hazret-i Sadr-ı âlî	3	Ser-Gulâm-ı bâkî	1
Kethüdâ Beğ	2	Yahya Efendi Nâzır-ı Tophâne	1
Reis Efendi	1	Emîn-i Matbah-ı âmire	1
Ser-Çavuşân-ı Dergâh-ı âlî	1	Emîn-i Cevv	1
Emîn-i Defter-i hâkanî	1	Ser-kassâban	1
Tezkire-i evvel Efendi	1	Küçük Hüseyin (?)	1
Abdi Efendi Mektûbî	1	Kethüdâ-i Hazret-i Vâlide Sultan	2
Ser-..... Beğ	1	Mirâhur-ı evvel	1
Defterdar Efendi	2	Mirâhur-ı sâni	1
Ruznamçe-i evvel Efendi	1	Kethüdâ-i Bevvâbîn-i Dergâh-ı âlî	1
Muhasebe-i evvel Efendi	1	Ağa-i Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı âlî	2
Muhasebe-i Anadolu	1	Kâtib-i Yeniçeriyân	1
Mukabele-i Süvâri	1	Kethüdâ-i Ocağ-ı Yeniçeriyân	1
Muhasebe-i Cizye	1	Ağa-i Sipâh	1
Mevkufâtî	1	Ağa-i Silâhdar	1
Toplam			36

Avusturya maliye kayıtlarına istinaden Macar kaynaklarının verdiği bilgiye göre, Osmanlı heyetinde insan sayısına ilâveten 422 eğerli at, 101 eşek, 181 deve, birçok araba atı ve ayrıca eşya nakleden 215 çiftçi arabası yer alıyordu.⁵⁰ Elçilik heyeti sayısında olduğu gibi, deve ve katır sayısının da Osmanlı kayıtlarıyla uyuşması, Avusturya malî kayıtlarındaki bilgilerin büyük oranda doğru olduğunu göstermektedir.

⁴⁹ KK 686, s. 134-135 (22 Mayıs 1699/22 Zilkade 1110); MAD 18493, s. 2.

⁵⁰ Unat, *aynı eser*, 37.

Mehterhane-i Âmire'den emaneten temin edilen eşyaların başında ise çadır gelmekteydi. Çeşitli cins ve büyüklükteki çadırlar ve buna bağlı levazımın büyük bir çoğunluğu mehterhane mevcudundan, burada bulunmayan eşya ise hazineden ve satın alma yoluyla temin edildi. Örneğin Oba, merhum Cafer Paşa'nın muhallefatından mehterhaneye geçmişti. Yemeklik Sayebanı'nın bezi Mehterhane'den, iç kısımları da *dârâyî* denilen bir çeşit kumaştan olmak üzere Hazine'den sağlandı.⁵¹ Temin edilen tüm bu eşyaların değeri ise 2293 kuruşu bulmaktaydı.⁵²

Tablo 5
Mehterhane-i Âmire'den Verilen Eşyalar⁵³

Eşyanın Cinsi	Miktarı	Eşyanın Cinsi	Miktarı
İki direkli Çerge ma'a Sâyeban ve Muşamma' ma'a Tozluk	1 kıt'a	Çadır	15 kıta'ât
İki direkli Oba ma'a Muşamma'	1 kıt'a	Açık Çeşme	8 kıta'ât
Yemeklik Sâyebanı	1 kıt'a	Sayis Çergesi	3 kıta'ât
Kandilli Zukak	8 çift	Hâcim	3 aded
Hamam ma'a Çeşme	2 kıt'a	Mefraş	2 çift
Mızrak Çeşme	1 kıt'a	Örtme-i Muytâb	12 aded
Çadır	4 kıta'ât	Şilte-i Muytâb	26 aded
Matbah	1 kıt'a	Gırâr-ı çâr-pâre	10 çift
Depeli Beyaz Çeşme	2 kıt'a	Urgan-ı sâlâr	40 çift
Matbah	1 kıt'a	Kazık ve Top sebtî	4 çift
Çerge-i Kilâr	1 kıt'a		

d. İaşenin Temini

Osmanlı Devleti tarafından gönderilen elçilik heyeti mensuplarına, ulaşım ve yük taşımada kullanılan hayvanlara verilecek günlük erzak miktarı önceden tesbit edilir ve heyet sayısına göre bu miktar değişiklik gösterebilirdi. Elçilerin korunması ve ağırlanmasında ise menzillerden yararlanılırdı. Gereğinden fazla menzillerde bekletilmemeleri için, tayin edilen

⁵¹ KK 686, s. 136 (29 Haziran 1699/1 Muharrem 1111); MAD 3046, s. 6.

⁵² Tablodaki her bir eşyanın değeri için bkz. MAD 3046, s. 10, 24.

⁵³ KK 686, s. 136 (29 Haziran 1699/1 Muharrem 1111); MAD 18493, s. 1-2; MAD 3046, s. 6.

zahirenin elçi menzile gelmeden önce tedarik edilmesi emredilirdi⁵⁴. Elçi İbrahim Paşa ve heyetinin yolculukları sırasında uğradıkları menzillerdeki günlük tayinatları ise şu şekildeydi: 550 çift ekmek için 10 kile un, 200 kile arpa, 10 araba otluk, 50 kantar saman ve 15 araba odun. Söz konusu tayinatlar, verilen emirler doğrultusunda menzil ahalisinden satın alınarak tedarik olunacak ve ücretleri de halkın ödeyeceği vergilerle takas edilmek suretiyle karşılanacaktı. Ekmeğin her birinin ikişer yüz dirhem olmak üzere tayin edilen undan pişirilmesi ve yapılan masraflar için de elçiden temessük yani borç senedi alınması istenmekteydi. Edirne ile Belgrad arasında bulunan kaza muhafızlarına, beylerbeyilerine, kadılara, kale ve palanga dizdarlarına gönderilmesi ferman buyrulan emirlerle de, elçilik heyeti menzile ulaşmadan tayinatların hazırlanması istenmekte ve et gibi lüzumlu bazı şeylerin ücretlerinin elçi tarafından nakden ödeneceği belirtilerek hiçbir sıkıntının yaşatılmaması yolunda tenbihte bulunulmaktaydı.⁵⁵

Elçi İbrahim Paşa'ya yol boyunca uğrayacağı menzillerde tahsis edilen tayinatın dışında, yola çıkmadan önce Edirne'de Matbah-ı Âmire tarafından verilen yiyecek maddeleri vardı. Bunlar; 120 kile pirinç (*erz*), 250 kıyye sadeyağ (*revgan-ı sâde*), 100 kıyye bal (*asel*), 60 kıyye şerbetli şeker, 30 kıyye kahve ve 30 kıyye balmumu (*şem'-i asel*)'ndan oluşmakta olup, değeri 45,350 akçeydi.

Tablo 6
Matbah-ı Âmire'den Verilenler⁵⁶

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile / Kıyye = Akçe	Toplam
Pirinç	120 kile	120	14.400

⁵⁴ Geniş bilgi için bkz. Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara 2002, 45-50.

⁵⁵ Elçilik heyetinin günlük tayinatları ve bunların temini maksadıyla 31 Ağustos 1699 (5 Rebiyülevvel 1111) tarihinde yazılması ferman olunan emirler için bk. KK 686, s. 139-140; MAD 18493, s. 3; MAD 9855, s.118-119.

⁵⁶ KK 686, s. 140; MAD 18493, s. 3 (7 Haziran 1699/8 Zilhicce 1110). Kıyye, okka anlamında kullanılmakta olup 1 okkanın karşılığı 1282 gr. olarak hesaplanmaktadır. Kile ise hububat ölçөгüdür. Muhtelif çeşitleri olmakla birlikte bir İstanbul kilesi zahirenin cinsine göre 18-20 okka, ortalama 25 kilo gelmektedir. Bir ağırlık ölçüsü olarak Kantar ise 44 okkadan ibarettir (M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, 161, 281, 723).

Sade Yağ	250 kıyye	45	11.250
Bal	100 kıyye	20	2000
Şerbetli Şeker	60 kıyye	150	9000
Kahve	30 kıyye	170	5100
Balmumu	30 kıyye	120	3600
Genel Toplam			45.350

Edirne ile Niş arasındaki menzillerde tayinatlar için tesbit edilen değer karşılığında verilen temessükler, o menzilde konaklanan tarih ve gün sayısı hakkında ipuçları verdiği gibi, aynı coğrafyada birbirine yakın bölgelerde ziraî ürün fiyatlarının nasıl değiştiğini de göstermekteydi. Buna göre, Elçi İbrahim Paşa'nın Edirne'den ayrıldığı ve konakladığı ilk menzil noktası olan Cisir-i Mustafa Paşa'ya vardığı tarih 16 Ekim 1699 (2 Cemaziyülevvel 1111)'du ve 25 günlük bir yolculuktan sonra Niş'e ulaştığında ise tarih 20 Kasım 1699 (27 Cemaziyülevvel 1111)'u işaret etmekteydi. Konaklanan menzil sayısı on altıydı. Bunlar sırasıyla Cisir-i Mustafa Paşa, Harmanlı, Uzuncaâbad, Kayalı, Papaslı, Filibe, Tatarpazarı, Yeniköy, İhtiman, Yenihan, Sofya, Halkalı, Sarı Prut, Şehirköyü, Musa Paşa ve Niş menzilleriydi. Söz konusu menzillerde halkın vergilerine takas edilmek suretiyle temin edilen tayinatlara biçilen değer, menzil noktalarındaki bölgelerin ziraî ekonomilerine göre farklılık göstermekteydi. Halkalı menziline kadar arpanın kilesine 20 akçe ödenirken, bu menzili takiben arpa için ödenen ücret 16 akçeye gerilemişti. Un için ödenen ücrette bir değişiklik olmayıp kilesine 36 akçe değer biçilmekteydi. Bir araba otluk Yenihan menziline kadar 80 akçeye satın alınırken, Yenihan, Sofya, Halkalı ve Niş menzillerinde 28 akçeye, Sarı Prut, Şehirköyü ve Musa Paşa menzillerinde 60 akçeye satın alındı. Samanın ise kantarına Yenihan menziline kadar 20 akçe ödenirken, buradan Niş'e kadar olan menzillerde ücret yarı yarıya düşerek 10 akçeye indi. Aynı şekilde bir araba odun Yenihan menziline kadar 60 akçeye satın alınmasına rağmen, bu menzilden itibaren 24 akçe gibi bir rakama gerilemişti.⁵⁷

⁵⁷ Ekim-Kasım 1699 tarihinde Edirne ile Niş arasındaki menzil noktalarında tayinatlar için ödenen ücretler için bkz. KK 686, s. 141. Bu konuda bir örnek de, 1560 yılında İran Şahı Tahmasb tarafından Kanunî Sultan Süleyman'a gönderilen elçi Ali Ağa'nın Erzurum-Üsküdar arasındaki 35 menzili kapsayan ve 40 gün süren yolculuğuna ait masraflardır (Şerafettin Turan, "1560 Tarihinde Anadolu'da Yiyecek

Niş ile Perakin arasında yer alan Niş, Aleksince, Rajne ve Perakin menzilleri için gereken 800 kile arpanın Musa Paşa palangasında bulunan arpadan sağlanarak arabayla nakledilmesi, tayin edilen miktarda un, otluk, saman ve odunun vergilerine takas edilmek suretiyle Niş kazasından satın alınması ve arabalarla taşınarak dizdarlara teslimi istendi. Ayrıca, ekmeğin ikişer yüz dirhem olmak üzere pişirilerek yapılan masraf için Elçi Paşa'dan temessük alınması yolunda Niş Muhafızı Süleyman Paşa ve kadılarına, Aleksince, Rajne ve Perakin palanga dizdarlarına emirler yazılması kararlaştırıldı. Nitekim tayinatlardan on kile un için ödenen ücret, her menzil için kilesi 36 akçeden 360 akçe idi. Ayrıca, Musa Paşa Palangası'ndan dört menzile taşınan iki yüzer kile arpa için vergilerle takas edilen toplam araba ücreti de 6500 akçeydi. Menzillerin uzaklığına göre uygulanan tarife de farklıydı. Niş menzili için arpanın kilesi 5,5 akçeden toplam 1100 akçe, Aleksince menzili için kilesi 7 akçeden 1400 akçe, Rajne menzili için kilesi 9 akçeden 1800 akçe ve Perakin menzili için ise kilesi 11 akçeden 2200 akçe araba ücreti hesaplanmıştı.⁵⁸

Perakin ile Belgrad arasında ise Yagodine, Batıçine, Hasan Paşa, Kolar ve Hisarcık olmak üzere beş menzil noktası yer almaktaydı. Bu menziller için gereken un ve arpanın Belgrad'dan nakledilerek dizdarlara teslimi istendi. Otluk, saman ve odunun palanga dizdarları tarafından yine aynı şekilde satın alınarak tedariki, naklolunan undan yapılan ikişer yüz dirhem ekmeğin palangalarda pişirilmesi ve yapılan masraf için de yine elçiden temessük alınması şeklinde Belgrad muhafızı ve anbar emini ve palanga dizdarlarına emirler yazılması ferman olundu. Ayrıca, Belgrad'da kaldığı gün müddetince elçilik heyetinin günlük tayinatlarının Belgrad Anbar Emmini ma-

Maddeleri Fiyatlarını Gösteren Bir İran Elçilik Heyeti Masraf Defteri", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXII/3-4 (Ankara 1965), 273-294).

⁵⁸ KK, nr. 686, s. 139-141; BOA, D.MKF, dos. 605/58. Gelen Nemçe elçisine aynı menziller için verilen günlük arpa tayinatı 500 kile, un tayinatı ise 20 kile idi. Dört menzil için istenen toplam 2000 kile arpa ile 80 kile unun Niş kazasından temini ve ulaştırılması istenmiş ise de, Niş ahalisi ve kadısının arzı üzerine Perakin, Rajne ve Aleksince menzillerine gönderilecek arpa ve unun başka yerlerden teminine karar verildi. 20 Eylül 1699/25 Rebiyülevvel 1111 (D.MKF, dos. 605/124). Tayin edilen arpa ve un miktarına bakıldığına Nemçe elçilik heyetinin çok daha kalabalık olduğu tahmin edilebilir.

rifetiyle karşılanması ve yapılan masraf karşılığında elçiden temessük alınıp saklanması yolunda Belgrad muhafızı ve anbar eminine de emir yazıldı.⁵⁹

Elçiler, mübadelenin yapıldığı ve sınırdan içeriye girildiği andan itibaren o devletin misafiri sayılır, harcırahları, ikamet ve iâşe giderleri karşı tarafça karşılanırdı. Elçi İbrahim Paşa'nın ise, Viyana'da tam olarak kaç gün kaldığı ve bu süre içerisinde kendisi ve heyetine verilen günlük tayinatın neler olduğu hakkında bilgi sahibi değiliz. Ancak, Macar kaynaklarının verdiği bilgiye göre, Türk elçilik heyeti Viyana'da "*Goldener Lömpel*" ve "*Blauer Igel*" adlı misafirhanelerde kalmışlar, 1700 yılının ilkbahar ve yazını orada geçirmişlerdi. Heyetin iâşe masrafı Avusturyalılar'a çok ağır gelmiş ve Hazi-⁶⁰ran ayına kadar maliyeden 450,000 florin sarf etmişlerdi.

Elçi İbrahim Paşa'ya gidiş yolunda verilen günlük tayinat miktarı, dönüş yolunda değişiklik gösterdi. Bu seferki oranlar 150 kile arpa, ikişer yüz dirhemden 500 çift ekmek, 10 araba otluk, 40 kantar saman ve 10 araba odun şeklindeydi. Ayrıca dönüş yolunda merkezden Elçi Paşa'nın yanına tayin edilen kapı kethüdası ve elli adamı için de 12.5 kile arpa, 100 çift ekmek, 2 araba otluk, 5 kantar saman ve 3 araba odun tayinat miktarı belirlendi. Dolayısıyla Belgrad'dan İstanbul'a kadar olan güzergâhta toplam tayinat miktarı günlük 162,5 kile arpa, 600 çift ekmek, 12 araba otluk, 45 kantar saman ve 13 araba oduna ulaşmaktaydı.⁶¹ Elçilik heyetinin tayinat miktarındaki düşüş, muhtemelen İbrahim Paşa'nın Belgrad'a vardıktan sonra İstanbul'a değil Temeşvar beylerbeyi olarak Temeşvar'a hareket etmesiyle ilgili olmalıdır. Temeşvar'daki hudut görüşmeleri sırasında çıkan problemlerin büyümesi üzerine, dönüş yolunda bulunan İbrahim Paşa'ya, Avusturyalı-

⁵⁹ KK, nr. 686, s. 140; MAD, nr. 9855, s.118-119 (31 Ağustos 1699/5 Rebiyülevvel 1111).

⁶⁰ Unat, *aynı eser*, 37. Buna mukabil Avusturya elçisinin İstanbul'daki ikametleri süresince verilen tayinata ait bir belgede, elçilik heyetinin 8 Şubat-11 Ekim 1700 (18 Şaban 1111-27 Rebiyülâhır 1112) tarihleri arasında tam 246 gün İstanbul'da kaldıkları anlaşılmaktadır (BOA, *Bâb-ı Defterî Baş Muhâsebe Kalemi (D.BŞM)*, nr. 951, s. 8). Bu süre içerisinde kendilerine verilen günlük tayinat ise şu şekildeydi: *Yüzelli gurus ile kırk cenâh tavuk, üç 'aded Mısır tavuğu ve on 'aded kaz ve otuz güğercin ve yüzeli vakıyye hâs un ve on vakıyye meyve ve otuz vakıyye sebze ve üç re's öküz ve bir re's buzağı ve on re's koyun ve elli keyl şa'ir ve on kantar saman ve üç 'araba otluk ve otuz çeki hatab (Zübde-i Vekayiât, 686).*

⁶¹ KK 686, s. 148.

larla olan görüşmelerindeki tecrübelerinden dolayı Temeşvar beylerbeyliği verilmişti. Belgrad’a vardıktan sonra, kendisinde bulunan nâme ve önemli bilgileri mutemet adamıyla göndermesi ve kendisinin de doğrudan Temeşvar’a gitmesi emredildi.⁶²

Elçi İbrahim Paşa, ifa ettiği vazifesinin ardından Viyana’dan dönüşünde Belgrad’da 17 gün kaldı.⁶³ Geride bıraktığı elçilik heyeti ise, İstanbul’da bulunan Avusturya elçisi yola çıkıncaya kadar bir süre daha Belgrad’da ikamet etmek zorunda kaldı. Belgrad muhafızı Ali Paşa’ya hitaben yazılan emirle, elçilik heyetinin ve bu heyete dahil olan kapı kethüdasının Belgrad’da kaldıkları gün müddetince tayinatlarının giderken olduğu gibi dönüşte de anbar emini marifetiyle temin edilmesi istendi. Ayrıca, Belgrad ile Niş ve Niş ile Edirne arasındaki menzillerde kadı, ayan ve dizdarlara yazılan emirlerle de, söz konusu tayinatın aynı şekilde dönüş yolunda olan Avusturya elçisi için halkın vergisine takas edilmek suretiyle temin edilmiş mevcut zahireden karşılanarak masraftan kaçınılması istendi. Edirne’den İstanbul’a kadar olan menzillerde ise tayinatların, daha önce olduğu gibi menzil halkının vergilerine takas edilmek suretiyle sağlanması emredildi.⁶⁴

Sonuç

İbrahim Paşa’nın elçilik görevine tayininden yola çıkış tarihine kadar ki beş aylık sürede (16 Mayıs–16 Ekim 1699) yapılan hazırlıklara bakıldığında, elçilik heyetinin hareket tarihinden 15-20 gün önce hazırlıkların tamamlandığı anlaşılmaktadır. Haziran ayı içerisinde Mehterhane-i Âmire ve Matbah-ı Âmire gibi kurumlardan gerekenlerin temin edildiği, gönderilecek hediyelerin Temmuz ayında netleştiği, harcırah ödemelerinin Ağustos ayı içerisinde yapıldığı, ulaşım vasıtaları ve iâşe teminiyle ilgili hususların da Ağustos-Eylül aylarında nihayete erdirildiği görülmektedir. Elçilik heyetinin gidiş yolunda Edirne’den Belgrad’a, dönüş yolunda ise Belgrad’dan İstanbul’a kadar olan yolculukları süresince konakladıkları menziller ve bu men-

⁶² *Zübde-i Vekayiât*, 689–690; *Târih-i Râşid*, II, 492–493 (Nisan-Mayıs 1700/Zilkade 1111).

⁶³ Belgrad Anbar Emini tarafından Elçi İbrahim Paşa ve diğer bazı görevlilere Belgrad’da bulundukları sürece verilen tayinatlarla ilgili kayıtlar için bkz. BOA, *D.BŞM*, nr. 939, s. 6–8.

⁶⁴ 1 Ekim 1700 (17 Rebiyülâhır 1112) tarihli emirler için bkz. *KK*, nr. 686, s. 149.

zillerde yapılan harcamalar da, iaşenin nerelerden temin edildiğini ve ödenen ücretlerin bölgelerin ziraî ekonomilerine bağlı olarak nasıl değiştiğini göstermektedir. Kısacası, İbrahim Paşa'nın Avusturya sefaretine yönelik bu bilgiler, XVII. yüzyıl sonlarında Osmanlı elçilerinin yolculuk öncesi hazırlıklarını, bu hazırlıkların arkasındaki büyük organizasyonu, planlamayı ve kurumlar arası başarılı koordinasyonu ortaya koymaktadır.

Ek 1

İstanbul-Belgrad Güzergâhındaki Menzil Noktaları ve Uzaklıkları*

İstanbul-Edirne		Edirne-Niş		Niş-Belgrad	
Çekmece-i Kebîr		Cisr-i Mustafa Paşa	6 saat	Aleksince	6 saat
Çekmece-i Sağır		Harmanlı	6	Rajne	4
Silivri		Uzuncaâbad	4	Perakin	6
Çorlu		Kayalı	4	Yagodine	4
Karışdıran		Papaslı	6	Batıçine	6
Burgos		Filibe	5	Hasan Paşa	6
Baba-yı Atîk		Tatarpazarı	6	Kolar	5
Hafsa		Yeniköy	5	Hisarcık	4
Edirne	44 saat	İhtiman	6	Belgrad	5
		Yenihan	5		
		Sofya	5		
		Halkalı	6		
		Sarı Prut	4		
		Şehrköyü	4		
		Musa Paşa	4		
		Niş	6		
Toplam Menzil Sayısı ve Uzaklıkları					
9	44 saat	16	82 saat	8	46 saat

* KK 686, s. 148. Elçilik heyetinin giderken Edirne’de başlayan ve dönüşte de İstanbul’da sona eren yolculukları süresince konakladıkları menzillerin birbirlerine olan uzaklıkları, 1719 yılında Viyana’ya elçilikle gönderilen İbrahim Paşa’nın sefaret-namesinden alınmıştır (Ahmed Refik, “Viyana’ya Sefir İ’zâmı”, 212–216).

Ek 2

Edirne-Niş Arasındaki Menzillerde Yapılan Tayinat Harcamaları *

Tayinatın Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile / 1 Araba / 1 Kantar	Toplam
Cisr-i Mustafa Paşa (bir gün)			
Arpa	200 kile	20	4000
Un	10 kile	36	360
Otluk	10 araba	80	800
Saman	50 kantar	20	1000
Odun	15 araba	60	900
Toplam			7060
Harmanlı, Uzuncaâbad ve Kayalı (üç gün)			
Arpa	600 kile	20	12.000
Un	30 kile	36	1080
Otluk	30 araba	80	2400
Saman	150 kantar	20	3000
Odun	45 araba	60	2700
Toplam			21.180
Papalı ve Filibe (dört gün)			
Arpa	800 kile	20	16.000
Un	40 kile	36	1440
Otluk	40 araba	80	3200
Saman	200 kantar	20	4000
Odun	60 araba	60	3600
Toplam			28.240
Tatarpazarı ve Yeniköy (üç gün)			
Arpa	600 kile	20	12.000
Un	30 kile	36	1080
Otluk	30 araba	80	2400
Saman	150 kantar	20	3000
Odun	15 araba	60	900
Toplam			19.380
Yenihan, Sofya ve Halkalı (on gün)			
Arpa	2000 kile	16	32.000
Un	100 kile	36	3600
Otluk	100 araba	28	2800
Saman	500 kantar	10	5000
Odun	150 araba	24	3600
Toplam			47.000

* KK 686, s. 141.

<i>Sarı Prut, Şehirköyü ve Musa Paşa (üç gün)</i>			
Arpa	600 kile	16	9600
Un	30 kile	36	1080
Otluk	30 araba	60	1800
Saman	150 kantar	10	1500
Odun	45 araba	24	1080
Toplam			15.060
<i>Niş (bir gün)</i>			
Arpa	-	-	-
Un	10 kile	36	360
Otluk	10 araba	28	280
Saman	50 kantar	10	500
Odun	15 araba	24	360
Toplam			1500
Genel Toplam			139.420